

Östgotaspel

Nummer 4 December År 2002
Årgång 2



Besök även Östergötlands spelmansförbunds hemsida
www.ostgotaspel.com

Torsten Lackström
- en östgötsk organist och polskekompositör

**Nu är det jul igen -
några polskevarianter från Östergötland**

**Östergötlands
spelmansförbund
75 år**

Redaktören tar ordet!

Lördagen den 30 november var det Jubileumsfest och 75-årskalas för Östergötlands spelmansförbund. Festen gick av stapeln på Ombergs turisthotell som ligger vackert beläget på södra sidan av Omberg, ett stenkast från Alvastra klosteruin. Vi som var där fick tyvärr inte njuta av den vackra utsikten eftersom dagen bjöd på yrsnö och grå väder. Istället fick vi en trevlig eftermiddag och kväll med god mat, mycket spel och en intressant föreläsning av Bengt af Klintberg.

Östgötsk folktro var temat på Bengt af Klintbergs föreläsning. I Östergötlands landskap är det gott ställt med uppteckningar och det beror bl.a. på Ydre-drotten Leonhard Fredrik Rääf som var mycket aktiv med att teckna ned sägner och folktro i Östergötland på sin tid. Vi fick höra exempel på olika sägner med stark förankring i Östergötland. Sägner om drottning Omma och jätten Rödgavel, sägner om den väldiga urkon i Ydre som bl.a. spar- kat upp fårorna i sjön Sommen och sägner om tvillingoxarna och guldvagnen. Vidare fick vi stifta bekantskap med näcken, mylingar, självrängare och osaliga lantmätare.

Efter den välsmakande middagen visade Hans Norberg några gamla videoinspelningar från arkivet med bl.a. Bengt Carlsson och bröderna Hellström. Sedan fortsatte kvällen med mer spel långt in på natten precis så som det ska vara på spelmansförbundets fester.

Slutligen vill jag ta tillfället i akt att å styrelsens vägnar önska alla en riktigt

**God Jul
och ett
Gott Nytt År!**

Dan Johansson



Om bl.a. Torsten Lackström – en östgötsk organist och polskekompositör

Säg den smålandsspelman som inte spelat den suggestiva Lackströms polska. Härmed ska det alltså avslöjas: Lackström var Östgöte. Detta under förutsättning att jag och Katarina, min hustru, hittat rätt Lackström. Sannolikheten är dock mycket stor. Döm själva av det följande:

I Lackhälla by i Örtomta socken i nuvarande Linköpings kommun föddes den 28/3 1733 en gosse som fick namnet Torsten. Föräldrarna hette Johan Torstensson och Elin Månsdotter. Denne Torsten växte upp och blev klockare och organist i hemsocknen 1760 (Göransson 1993, s. 64). Därmed bosatte han och hustrun, **Sara Lisa Qvarnström**, sig också på Klockargården. Sockenstämmoprotokoll saknas tyvärr för det året, så vi vet inte så mycket om omständigheterna kring tillsättandet. Däremot har vi en diger bouppteckning från 1785 då han "med döden afled" som det står i densamma. Paret Lackström hade inga barn och änkan fick vara kvar i orubbat bo till sin död 1802 då arvet tillföll Torstens bröder. Hon var sedan inneboende hos efterträdaren **Anders Fredrik Örtegren**. Av bouppteckningen kan man utläsa att hemmet var förhållandevis välbeställt. Bl.a. fanns det en del silver, glas och porslin, 2 kor, 4 får och 2 svin. Det som kanske är intressantast för oss nutida spelmän är det som har med musikutövande att göra, nämligen följande. Siffrorna står för värdet i kopparmynt:

Spel Istrument

1 s	Wiol mäd fodor	18
1 s	Litet Claver	9
1 s	Coralbok	6
1 s	Dito	3
2	boker Claver Noter	2
2	Dito wiols Noter	1
2	Dito Dito	2
3 s	Dito Ditto	1

Som vi ser handlar det om en yrkesmusiker som inte bara spelade på kyrkans 12-stämmiga Wisteniusorgel.

Hur kom det sig då att Lackströms polska blev en "smålandslåt"? Jo, den ingår i den så kallade Trästadssamlingen från Blackstad socken i Tjust. Där finns det för övrigt fler polskor som uppges vara komponerade av Lackström. Hur låtarna har hamnat där kan vi bara spekulera om.

I min favoritnotbok, nämligen mjölnaren Anders Larssons från Östra Ryd, finns det också några polskor som uppges vara komponerade av Lackström. Att dessa låtar finns i Anders Larssons notbok är kanske inte lika konstigt. Östra Ryd är grannsocken till Örtomta. Dessutom kom Torsten Lackströms lillebror **Martin Laxström** (1736-1814) att bo på ett ställe som heter Hanerik i Östra Ryd där både han och hans son **Carl Johan Lackström** (1769-1827) var hejderidare. Hejderidare är en gammal benämning på skogvaktare. Det nämns dock inte några instrument i någon av dessas bouppteckningar.

Anders Larsson (1767-1822) var mjölnare och drev kvarn i både Backa och Storfors i Östra Ryds socken. Han skrev både 1810 och 1813 på försättsbladet att han med rätta ägde sin notbok. Det lite speciella i sammanhanget är att han skriver datum på boken då han är 43 respektive 46 år gammal. Då hade dessutom Torsten Lackström varit död i 25 år. En hädisk tanke slår mig. Tänk om Anders Larsson kanske inte spelat alla de 115 polskor och några valser som står i boken? Det förekommer några olika handstilar i notskriften, så det är onekligen flera personer som säkert under en längre

tid skrivit in låtar i boken. Enligt en nutida släkting (se Thörnquist, s. 33) ska Anders Larsson ha spelat, men vi vet inte hur duktig han var. Vanligtvis börjar man spela ganska tidigt i livet om man ska bli så skicklig att man klarar av en del av de låtar som står i boken. Här finns t.ex. den inte helt lättspelade Liv Antes polska av Esser (se notexemplet i Östgötaspel nr. 3, 2001). Varför har han då väntat med att datera boken så länge? Har han själv skrivit in melodierna eller har han förvärvat boken i mogen ålder på något sätt? Anders Larsson blev med åren ganska förmögen och ägare till två kvarnar. Kan han ha fått boken i pant av någon för någon obetald skuld? En sådan notbok var nog ganska värdefull. Ja, det är rena fria spekulationer från min sida.

I Anders Larssons bouppteckning nämns inga instrument, vilket också är anmärkningsvärt, tycker jag. Bouppteckningen är undertecknad av organisten i Östra Ryd vid det tillfället, **Nils Sandström** (1791-1843). Sandström hade för övrigt intyg från domkyrkoorganisten i Linköping, **Zacharias Köhler**, på att han kunde spela fiol till dans. Tog Sandström hand om Larssons fiol eller fanns det ingen? Någon annan kan ju i och för sig ha övertagit fiolen tidigare. En ytterligare invändning mot Anders Larsson som etablerad musiker är organisternas formella privilegium att utöva musik mot betalning. Om Anders Larsson nu var så skicklig som boken antyder så kan man anta att organisten kanske skulle protesterat om Larsson spelade mot betalning.

Om vi för en stund återgår till Trästadssamlingen, så har de delar där Lackströmslåtar ingår väldigt många andra låtar gemensamt med Anders Larssons notbok. Ofta är låtarna nästan identiska not för not.

Här kanske finns någon förmedlande länk. Frågan är bara vilken. En sådan länk är säkert Linköpings gymnasium och domkyrkoorganist som examinerade organister. Som vi sett i min artikel om Styrlander i Östgötaspel nr. 1, 2002, så hade organister ibland också organistkandidater boende hos sig. Frågan kvarstår dock, varför finns Lackströms låtar i just dessa notsamlingar?

Innan jag slutar min artikel tänkte jag också nämna något mer om Nils Sandström och Anders Fredrik Örtegren och deras släktingar. Båda dessa släkter är exempel på så kallade organistdynastier.

Nils Sandström d.ä. (1752-25) var född i S:t Lars i Linköping och blev organist i Björsäter, grannsocken till Örtomta och Östra Ryd 1776. Han har lämnat efter sig omslaget och en sida med 3 polskor ur en notbok daterad 1778. Detta notboksfragment finns i August Fredins samling från Östergötland. Nils Sandström d.ä. hade i sin tur 4 söner som satsade på organistbanan:

Lars Sandström (1778-1811) Klockare och organist i Kisa från 1798

Jonas Sandström (f. 1788) Kandidat i organistvalet i Ö. Ryd 1808 men fick inga röster den gången. Vad som senare blev av honom vet jag inte.

Nils Sandström d.y. (1791-1843) Organist i Östra Ryd från 1816.

Carl Petter Sandström (1797-1854) organist o. auktionsförrättare i Björsäter.

Lars Sandström hade i sin tur också en son **Nils Peter Sandström** (1799-1833) som blev organist i S:t Lars, Linköping 1824. På nordiska museet finns en notbok med hans namn. Tyvärr tycks bara delen med andrastämmorna vara bevarad.

Anders Fredrik Örtegren (1755-1832) var klockare i Linköpings domkyrka 1778-85 och efterträdde Torsten Lackström som organist i Örtomta 1785. Hans farfar hade varit snickare i Örtomta. Fadern blev inspektor i Stjärnorp. Brodern **Carl Henrik** (1761-1806) vikarierade som organist i Stjärnorp före 1786 och var organist i Fornåsa från 1786 till sin död.

Anders Fredriks son **Carl Henrik** (1793-1875) blev organist i och "överdängare" på fiol i Ödeshög från 1823. Han stod för musiken på balerna på gästgivaregården och var också poet. En annan son var med i Operakören i Stockholm. Carl Henriks son **Carl Fredrik** blev organist i Östra Ryd. Dennes två söner blev organister i Skedevi resp. Solna.

Ja det var lite kuriosa och köttben för kalenderbitare här på slutet. Den som är intresserad får gärna åka till Landsarkivet i Vadstena och gräva vidare.

Eric Hammarström

Källor och litteratur:

Kyrkböcker för Örtomta, Östra Ryds, Björsäters, Kisa och S:t Lars socknar i Vadstena Landsarkiv

Trästadssamlingen i Vadstena Landsarkiv och Kungliga Biblioteket

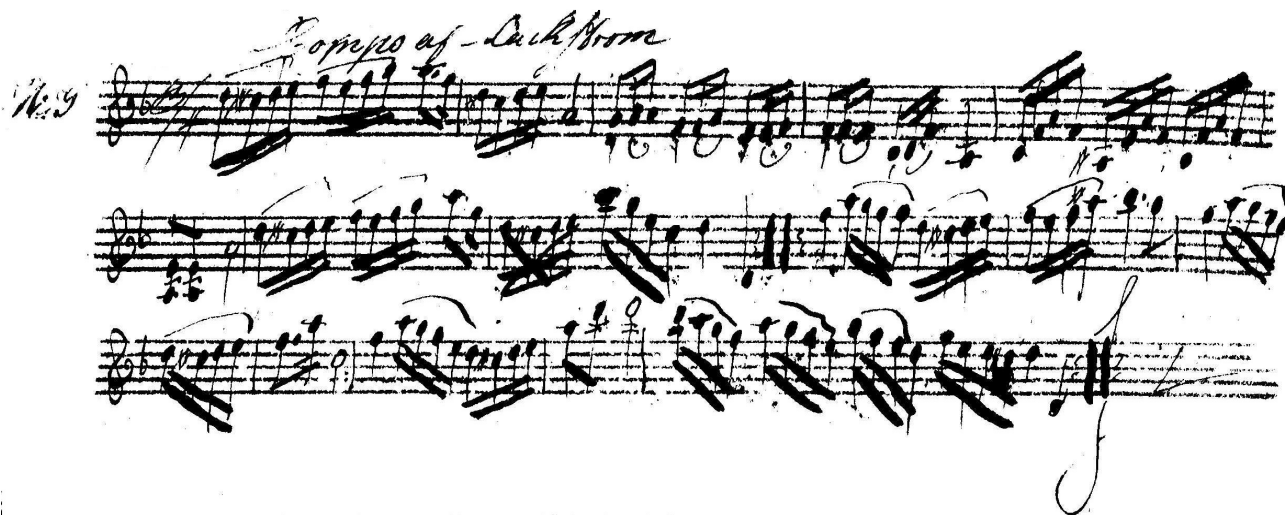
Anders Lars Son 1810: *Notte Bok till Violin*. Originalen finns numera på musikmuseet i Stockholm. Arne Blomberg har skannat den till CD-ROM.

GÖRANSSON, NILS: *Klockare och organister i Linköpings stift I, Församlingarna i Linköpings kommun*, Lingham 1993

GÖRANSSON, NILS: *Klockare och organister i Linköpings stift I, Församlingarna i Vadstena och Ödeshögs kommuner*, Lingham 1994

KLEMMING, GÖSTA: *50 småländska låtar, Utgivna av Smålands spelmansförbund*, Göteborg 1947

THÖRNQUIST, ANDERS: *Musiktraditioner i Östergötlands skogsbygder. Regna, Kolmården, Kåknö, Yxnerum, Åtvid*. Norrköping 1985.



Komposition av Lackström från Anders Larssons notbok "Notte bok till violin"

Nu är det jul igen - Några polskevarianter från Östergötland



Denna polskevariant av Nu är det jul igen upptecknades av Olof Andersson år 1924 efter Spelmannen Nils Olsson. Nils Olsson som var född och uppvuxen i Vånga hade lärt sig låten av en före detta klockare från Vånga vid namn Hultgren. Låten finns med i Svenska låtar Östergötland och har där nummer 367.

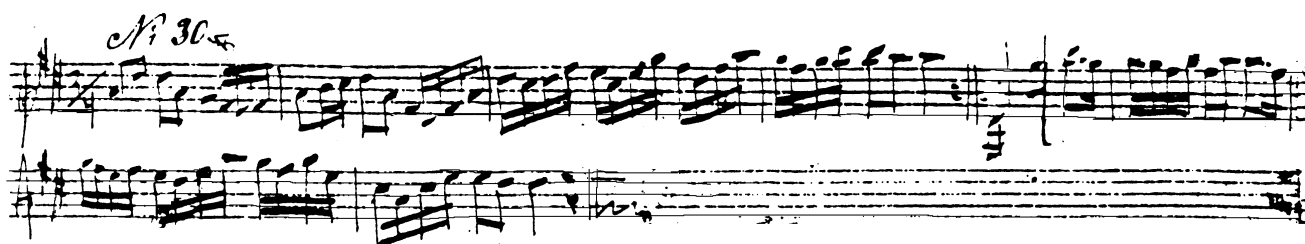


Då August Fredin besökte spelmannen och gästgivaren Anders Fredrik Andersson i Knappekulla strax utanför Valdemarsvik för att teckna upp hans låtar tillhörde Tryserums socken där Knappekulla ligger Smålands län och Kalmar län. Nu mera tillhör Tryserums socken Östergötlands län och på så vis kan denna låt räknas in som östgötalåt i denna samling. Låten finns med i Svenska låtar Småland och har där nummer 3.



Text: Nu ä de jul igen, dä vänder om igen,
ja tror att jula räcker änn' te påska.

Från en av Carl August Lindbloms elever, Gustaf Andersson från Sandudden strax utanför Finspång är ovanstående polskevariant upptecknad. Polskan upptecknades av Olof Andersson vid ett besök år 1930 och har nummer 56 i Svenska låtar Östergötland



Denna variant från södra Östergötland är ur en av Frans Gustafssons notböcker. Frans Gustafsson som levde mellan 1841-1906 var lärare och organist och dessutom en framstående polskespelare. Fler låtar efter Frans Gustafsson finns i boken "Låtar och visor från Somnabygden"

Hört på skiva...



Titel: ämmerlåt låtar och låten från opphem med omnejd
Artist: Pär Jensen

"Ämmerlåt låtar och låten från opphem med omnejd" är en färsk CD med spelmannen Per Jensen, som är resultatet ett som han själv säger ett litet privat hobbyprojekt. CD:n innehåller 20 låtar från trakterna av Pers hembygd. Han spelar allehanda instrument. Fiolen med åtta resonanssträngar är huvudinstrumentet, men man får också höra tvåradigt dragspel, stort och litet kohorn, spelpipor av olika slag, svensk säckpipa och stråkarharpa.

Jag tycker att det är en trevlig och omväxlande skiva, som Per har all heder av. Ibland blir det en liten aha-upplevelse, när bekant låt hörs på ett annat instrument än fiolen som man är van vid. Ja så där kan det låta också!

Per har också plockat med en del andra ljud än från instrumenten för att fånga naturen och årstidernas växlingar. Betande kor kan också vara musik.

CD:n finns endast i en liten upplaga och är någon intresserad av att köpa den så ring till Per på telefon 0494-24154. Det tycker jag att ni kan göra!

Kurt Ehlert

Linköpings spelmansstämma 2002

Vädret på årets stämma var mycket gott och bidrog säkert till att antalet besökare var fler än på länge. Tillsammans med hantverksdagarna blev arrangemanget en stor festdag i Gamla Linköping.

Den stora nyheten på årets spelmansstämma var att uppspelningarna var utformade som en lagom anspråkslös spelmanstävling till dans. Domare var två danspar samt spelmannen Per Tidman. Alla domare och deltagare ska ha ett stort tack för insatserna, tävlingen fungerade bra och inga dåliga förlorare kunde noteras. Vår tanke var att tävlingen skulle utgöra en extra sporre för spelmännen samt att dansparen skulle understryka stämmans karaktär av kombinerad spel- och dansstämma.

Tack Åsa och Lisa för fint ledarskap vid scenen och ett speciellt tack till Sven Lidén för de fina priserna till spelmanstävlingen!

Som alla år är vi mycket beroende av kommunbidraget (i år 25 000 kr), vilket vi tackar Kultur och Fritidsnämnden så mycket för.

Tack Pelle, Bengt och Erik för fint spel från dansbanan och för en konsert som blev en fin folkmusikstund för en fulltalig och entusiastisk publik.

Øystein Nicolaisen återkom som kursledare för durspelare även i år. Han är i högsta grad uppskattad och han uppskattar själv i högsta grad vår stämma. Vi tackar också för hans bidrag till tävlingspriserna. Tyvärr måste vi ställa in folkmusikkursen med Karin och Peter Hedlund p.g.a. för få anmälningar. Vi ska överväga hur vi gör i fortsättningen.

Vi understryker än en gång det "finlir" som pågår i Kapellet under stämmodagen. Finstämt samspel kan här försiggå samtidigt med den ganska högljudda ljudmiljön utanför Kapellet. Arrangemanget är delvis spontant och därför oannonserat.

Observera, alla spelmän, att allsplet och buskspelet är väsentligt för att ge stämmodagen dess karaktär! Spelkansstämman i G:a Linköping är en stor möjlighet att visa upp vår musik och dans för en större pu-

blik, och för G:a Linköping självt är vi ett viktigt arrangemang som drar publik.

Tack alla spelmän och spelkvinnor, tack till alla ni som ställer upp och arbetar med stämman, kanske speciellt alla från Folkungagillet utan vars bidrag det inte skulle bli någon stämma!

Förstämman på Herrgården på Valla var också en framgång, bra avslutning av spelmän och i år även av tillräckligt många dansare för att spelet till dans skulle fungera bra. Fler är välkomna! Det finns tillräckligt med spelmän för att olika smaker ska bli tillgodosedda, även om spelet och dansen är spontan. Vi har krav från Valla folkhögsskola att vara rädda om golvet, så inneskor är ett måste.

Tack till Hildur som stod för fika-försäljningen!

Till sist: Stämmokommittén framför sitt stora tack till Sverker Törnung för hans fina bidrag till stämman och folkmusiken!

Björn Ek för stämmokommittén

Åke "Ufo"
Spelmansstämma
Tranås
Hembygdsgård
Den 1- 2 mars 2003

Mat och dryck serveras till humana priser
av trevlig personal

Vi samlas på lördagen kl 12
och fortsätter så länge vi orkar

Tag med sovsäck och liggunderlag

Hembygdsgården 0140- 18250
Vandrarhem 0140- 15166
Åke "Ufo" 0140- 18171

En stämma med spelglädje

LEKSTUGA
I
BOTTENS SKOLA.



4 januari 2003 Kl. 19⁰⁰

"SEDVANLIG GRÖT"

TA MED KAFFEKORGEN,
INSTRUMENTET OCH VISAN.

ENTRÉ: 20 KR

UPPLYSNING MAJ-BRITT OCH SIGGE LINDQVIST
0151/80028

Låtar i Lager

Ett urval av de nothäften kassetter och CD skivor
som finns till försäljning i förbundets arkiv

- Hagholmslåtar samlade av Klockrike Kapell 40 kr
- Hagholmslåtar samlade av Klockrike Kapell.
Kassettband, Klockrike Kapell spelar 75 kr
- Svenska låtar Östergötland del 1 och 2 100 kr
- Levin Christian Wiedes vissamling. I urval av
Östergötlands Spelmansförbund 150 kr
- Linblomshäftet. Låtar efter Carl August Lindblom
i Rejmyre 40 kr
- Låtar efter Pelle Fors. Noter nedtecknade efter
bröderna Hellström. 40 kr
- Låtar och visor från Sommabygden 140 kr
- Låtar och visor från Sommabygden. Kassettband
med ett urval av låtarna 60 kr
- Musiktraditioner i Östergötlands skogsbygder av
Anders Törnqvist. Folkmusiktradition,
berättelser och låtexempel 60 kr
- Spelmännen Hellström. Berättelser och 77 låtar
från Vikbolandet, förmedlade av
Anselm Hellström 40 kr
- 100 Låtar från Östergötland 40 kr
- 76 Polskor från Östergötland. Samlade av
Bagge 40 kr
- På förstukvisten.
Låtar samlade av Lasse i Svarven 40 kr
- Styrlanderlåtar. Efter Olof Styrlander 40 kr
- Tre polskesamlingar efter Rääf, Wallman och Wa-
ernberg. Särtryck ur SUMELN 40 kr
- Plumpen -en folkmusikalisk resa i Sommabyden
under ett sekel- CD *Ny* 100 kr
- Öschöttske visor del 1 *Ny* 40 kr

Beställning görs genom att skicka e-post till
info@ostgotaspel.com eller genom att ringa till
föreningens arkivarie Hans Norberg på telefon
013-525 36

Betalning till postgiro 496 31 09 - 6

Om adressaten saknas returnera tidningen till:
Östergötlands Spelmansförbund
Dan Johansson
Ståhlbomsgatan 13
602 23 Norrköping

B
Föreningspost



Kalendarium

Folkmusikaktiviteter i Östergötlands län och angränsande områden

- Lördag 25 Januari Midvinterblot i Skärkinds bygdegård kl. 17.00. Arrangör Folklekarne.
Anmälan och information av Lisbeth Olsson tfn. 0121-217 19 eller 070-573 86 07
- Lördag 4 januari Jullekstuga med gröt i Bottens gamla skola, Regna. Kl. 19.00 medtag kaffekorg,
inträde 20 kr. Upplysningar. Maj-Britt Lindqvist tfn. 0151-800 28
- Lördag 1 Februari Kurs i Valdresspringar, kl. 09.00-17.00 på lördag och 09.00-14.00 på söndag. Globenteatern
Söndag 2 Februari Snickaregatan 2, Linköping. Anmälan till Erika Lystedt Tfn. 013-12 85 43.
Arrangör Folkmusik i Linköping
- Lördag 1 Mars Åke "Ufo" Spelmansstämma på hembygdsgården i Tranås. Spelmansstämman börjar kl. 12.00
Söndag 2 Mars Upplysningar Åke "Ufo" tel. 0140-181 71.
- Lördag 22 Mars Folklekarne och Gnid och Drag spelar upp till dans kl 19 00 i Västra Husby Bygdegård .
- Tisdag 1 April Spelmansträff kl. 19.00 i Speleriet som ligger på vänster sida ca 500 m från Västra Harg mot
Mantorp. Upplysningar Göran och Helene tfn. 0142-105 67
- Lördag 5 April Årsmöte för Östergötlands Spelmansförbund

Skicka gärna in uppgifter på evenemang och aktiviteter som du tror kan intressera Östgotaspels läsare
E-post adress redaktor@ostgotaspel.com

Gatuadress Östgotaspel Dan Johansson Ståhlbomsgatan 13 602 23 Norrköping